

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Михаела Димитрова Московска на тема „Конклузивът в съвременния български език“ за получаване на образователната и научна степен „доктор“ в област 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология (Български език – морфология)*

от проф. д-р Петя Осенова

Катедра по български език, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Със заповед № РД-38-273 от 17.06.2021 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ бях определена за член на научното жури по защитата на дисертацията на Михаела Димитрова Московска. Процедурата е спазена във всички нейни аспекти. Дисертантката е изпълнила необходимите минимални национални изисквания за научна област 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология (Български език – морфология)* и изискванията на ЗРАСРБ, правилника за приложение на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Михаела Московска е завършила бакалавърска степен по българска филология (2009 г.) и магистърска степен по английска филология (2013 г.). В периода 2018-2021 тя е докторант в Катедрата по български език при Факултета по славянски филологии. Дисертантката има опит в преподаването на английски език и на български език като чужд.

Темата на дисертацията е изключително важна за българското езикознание. От една страна, конклузивът не е бил обект на самостоятелен монографичен труд, а от друга, изследването на граматическите и семантичните особености на членовете на евиденциалната система се оказва нелек процес поради редицата формални съвпадения с формите на членове на други глаголни категории и поради голямата зависимост на интерпретациите от контекста.

Авторефератът е с обем от 50 стр. Той напълно отговаря на изискванията на жанра и коректно отразява съдържанието и приносите на дисертационния труд.

Представеният списък с публикации на Михаела Москова по темата включва седем статии – пет вече са излезли от печат, а две са под печат. Две от публикациите са в сборници от международни конференции в чужбина (Унгария и Русия). Това показва активността на Михаела Москова по отношение на публикационната дейност.

Дисертационният труд на Михаела Москова „Конклузивът в съвременния български език“ се състои от увод, четири глави, изводи, научни приноси, списък с публикации по темата и библиография. Основният текст (увод, четири глави и изводи) е с обем от 200 стандартни страници. Библиографията включва над 100 заглавия на български, руски, френски и английски език. Този факт показва изключително добрата литературна осведоменост на докторантката.

Михаела Москова показва отлични умения да прави критичен анализ на съществуващите концепции и да предлага своята собствена трактовка, подкрепена със солидна аргументационна база. Дисертантката владее терминологичния апарат на изключително високо равнище. Тя умело използва данни от корпуси и други електронни източници за верификация на своите хипотези. Сполучлив е начинът на структуриране на работата, включително и кратките изводи след всяка част.

В **Увода** са представени: мотивацията за избора на темата, обектът и предметът на изследването, целите и задачите, методите и ресурсите. Предмет на изследването е конклузивът в контекста на останалите евиденциали. Дисертантката приема за изходна точка виждането на Г. Герджиков, че конклузивът е средство за изразяване на епистемична модалност и също така е изразител на степента на ангажираност на говорещия с достоверността на изказването. Целта на разработката е „да представи концептуално виждане за семантиката, формите и употребите на конклузива в съвременния български език“ (стр. 6). В изпълнение на тази цел са формулирани 12 задачи. Те се отнасят до проучване и представяне на категорията евиденциалност във връзка с типологията и модалността; проучване и представяне на конклузива във връзка с евиденциалната система, с темпоралната парадигма и с други морфологични категории. Основните използвани методи са дескриптивният и типологическият, съчетани с диахронен и семантико-функционален подход. Дисертантката е направила ексерпция на около 500 примера от електронни корпуси, от информационни сайтове и от интернет източници. Трябва да отбележа, че намирането на примери по тази тема не е никак лесно, а в същото

време е доста времеемко, независимо от това, че има налични електронни ресурси. Михаела Москова се е справила блестящо. Тя е подбрала много добър илюстративен материал и е използвала подходящ аргументативен апарат. Очаквано в текста има дискуссионни части, напр. алтернативна трактовка на определен пример, но важното е, че докторантката има своя позиция, която защитава убедително. Освен това, както бях споменала и по-горе, темата е изключително сложна заради взаимодействието на граматически, семантични и прагматични фактори.

В Първа глава *Семантика и категориален статус на евиденциалността* се разглеждат особеностите на категорията евиденциалност от типологическа гледна точка и във връзка с модалността. Докторантката се опира на виждането на Алексова (2017б), при което евиденциалността се разглежда като натурална епистемичност в контраст на логическата. Още в тази глава откроявам като приносен критическият преглед на евиденциалните системи в типологически план и конкретно за българския език. Показано е как различните предложени системи не могат да обхванат изцяло същността на българската евиденциална система и така всъщност е мотивиран отлично изборът на темата. Също така подкрепям идеята, изразена в текста, че конклузивът се реализира в цялата глаголна парадигма, а не само в зоната на миналите времена. Става ясно, че конклузивът присъства и в неминалите времена, но със силно редуцирана употреба.

Препоръката ми е, когато се използват английски термини, те да се превеждат и на български (напр. на стр. 15 е използвано *degree of certainty*, но и по-нататък в текста има подобни „сирачета“ термини или мнения). Знам, че е трудно понякога да се изкове българско съответствие, но заради колегията е добре да се стремим към това. В скоби може да се остави английският еквивалент за яснота.

Във Втора глава *Семантика и категориален статус на конклузива в съвременния български език* се дискутира семантиката и категориалният статус на конклузива. Обобщени са мненията за тази категория както в типологически план, така и в българския език. За мен лично особено ценна е частта за вида на създението, което води до употребата на конклузива. Михаела Москова приема по-широкото виждане за конклузива, а именно „да се приеме, че що се отнася до езика, едни и същи форми могат да изразят и извод, обобщение, заключение, вкл. умозаключение.“ (стр. 62). За отправна точка е приета класификацията от Алексова (2013). В тази класификация фактите от собствена и

от чужда информация се подразделят на такива от миналото и неминалото, като само при миналото се отчита свидетелска и несвидетелска информация. Съгласна съм, че третоличните форми без спомагателен глагол могат да бъдат интерпретирани и по посока на конклузивност (следвайки Герджиков и Алексова), където се разчита предимно на семантиката на контекста, а не на формалното изразяване. За мен е интересно каква е връзката между презумптивна (*ще да е закрепил*) и парафразата му с конклузив и модално наречие (*вероятно е закрепил*).

В Трета глава *Формалната парадигма на конклузива и взаимодействието му с други глаголни категории* се обръща внимание на темпоралната парадигма при конклузива и също така на взаимодействието му с другите глаголни категории. Специален фокус е поставен на образуването на отрицателни конклузивни форми в условията на конкурентни модели. Също така се дискутира формалното съвпадение на индикативния перфект и конклузивния аорист от семантична гледна точка. Солидаризирам се с позицията на Михаела Московска, че при липса на маркери от типа на модалните наречия многозначността може и да не се разреши. Показано е как чрез прилагане на критерии от Герджиков (чрез заместване с друга конклузивна форма) и от Ницолова се сменя многозначността. Приносна е и частта, в която се разглеждат подробно конклузивните форми на всички глаголни времена. Особено ценни са наблюденията за сигналите за появата на конклузив – наречия, вметнати думи и т.н. (тук е интересно да се види ролята на модалните глаголи като *може* (пример 91) или *трябва* (пример 99) пред конклузивната форма). Ценни са и описанията на трудностите за взимане на решение кога дадена форма е конклузивна. Всъщност този труд освен като монография за специалисти може да бъде основа за подходящи уроци и упражнения в помагала и учебници – студентски и ученически.

Една препоръка е да се добавят малко повече разсъждения за адмиратива като реализация на конклузива. И по-точно дали адмиративът спира да бъде отделна категория адмиратив – ако е така, кога се реализира истинският адмиратив? Или тя се трансформира по някакъв начин? Кои са глаголите за идеална дейност? Дали наистина употребите в бъдеще и в бъдеще предварително време са адмиративни, или по-скоро се изказва недоверие в бъдещите действия?

Несъмнено приносна е и подчастта за отношението между конклузива и другите граматически категории според концепцията на Алексова (2020б). Обект са тези отношения (нетривиални), при които има промяна в категориите при тяхното взаимодействие. Всъщност конклузивът се оказва една доста дискурсна и иманентно когнитивна категория, което прави работата изключително добра основа за бъдещи интердисциплинарни разработки и в тези посоки. Михаела Московска много добре обговаря кои въпроси разглежда в своя труд и кои остават извън него. Така се набелязват идеи за бъдещи изследвания.

Четвърта глава *Употреба на конклузива в съвременния български език* се фокусира върху употребата на конклузива в различни стилови регистри, като акцентът е върху два регистра - научния и публицистичния. За публицистичния регистър докторантката смята, че след индикатива конклузивът е с най-висока степен да изразяване на анагажираност с достоверността на изказването (за разлика от ренаратива), особено за минали несвидетелски събития. Посочени са и ограниченията на употреба. При научните текстове са разгледани основно историческата и езиковедската област. Има потенциал да се продължи в бъдеща работа с наблюденията и в други научни подобласти.

Разглеждат се употребите на конклузива и в различни типове изречения: а) непряка реч, където се коментират употребите на алтернативните варианти. При тях конклузивните форми са неутрални в плана на миналото; б) условни изречения, при които се показва, че има ползване на конклузивни форми. Предложена е и процедура за разпознаване на тези форми (стр. 182). Лансира се идеята за още по-голямо стесняване на семантиката и употребите на индикативния перфект. Тези наблюдения също са приноси и биха повлияли за пресомисляне също и на части от българския синтаксис.

В последната глава *Заключение* е направено подробно и систематизирано обобщение на резултатите от изследването.

Приносите на разработката са коректно посочени. Представени са 6 приноса. Те са най-общо следните: за пръв път конклузивът е обект на самостоятелно изследване; показва, че конклузивът обхваща по-широко семантично поле; конклузивът е разгледан в контекста на евиденциалната система и епистемичността; предложен е модел на парадигмата на конклузива, който обхваща цялата темпорална система, но има някои синтактични ограничения, като са обяснени причините за алтернативните четения;

посочени трудностите при анализ и са предложени процедури за снемане на многозначността; изследвани са особеностите на конклузива в конкурентна среда.

Въз основа на всичко казано от мен по-горе, убедено препоръчвам на Уважаемото жури да присъди научната и образователна степен „доктор“ на Михаела Димитрова Московска в област 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология (Български език – морфология)* за нейния дисертационен труд „Конклузивът в съвременния български език“.

12.09. 2021 г.

Рецензент:

София